

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Problematika rizikového chování v pregraduální přípravě studentů sociálně pedagogických oborů

Bakalářská práce

Autor: Helena Malířová
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální patologie a prevence
Vedoucí práce: PhDr. Václav Bělík, Ph.D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Helena Malířová**
Osobní číslo: **P1031**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální patologie a prevence**
Název tématu: **Problematika rizikového chování v pregraduální přípravě studentů sociálně pedagogických oborů**
Zadávající katedra: **Katedra sociální patologie a sociologie**

Zásady pro vypracování:

Bakalářská práce se zabývá problematikou rizikového chování v pregraduální přípravě studentů sociálních a pedagogických oborů. Práce řeší rizikové chování jako důležité téma akcentované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (strategie prevence rizikového chování MŠMT). Práce popisuje studenta a absolventa sociálně pedagogických oborů a možnosti jeho uplatnění v praxi, kde práce s rizikovým chováním je jedna z důležitých kompetencí. V práci je použit kvantitativní charakter zkoumání pomocí didaktického testu.

Seznam odborné literatury:

BĚLÍK, Václav. Rizikové chování a jeho prevence v terciárním vzdělávání pedagogů.

Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. 124 s. ISBN 978-80-7435-237-9.

CIKLOVÁ, Kateřina. Rizikové chování ve škole s vazbou na legislativní úpravu: rádce školního metodika prevence. 1. vyd. EconomPress, 2014. 160 s. ISBN 978-80-905065-6-5.

KRAUS, Blahoslav a kol. Sociální patologie. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Václav Bělík, Ph.D.**
Katedra sociální patologie a sociologie
Oponent bakalářské práce: **prof. PhDr. Blahoslav Kraus, CSc.**

Datum zadání bakalářské práce: **29.2.2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **16.7.2015**

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

PhDr. Václav Bělík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 16. července 2015

Helena Malířová

Anotace

MALÍŘOVÁ, Helena. Problematika rizikového chování v pregraduální přípravě studentů sociálně pedagogických oborů. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 46 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá problematikou rizikového chování v pregraduální přípravě studentů sociálně pedagogických oborů.

Práce se zaměřuje na rizikové chování jako důležité téma akcentované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (strategie prevence rizikového chování MŠMT). Teoretická část charakterizuje sociálně pedagogické obory na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové, jejich specifika a možnosti uplatnění absolventů těchto oborů. Dále popisuje rizikové chování jako téma pro pregraduální přípravu studentů sociálně pedagogicky zaměřených oborů.

V empirické části jsou prezentovány výsledky vlastního empirického šetření, pomocí kterého je zmapován výskyt problematiky rizikového chování ve studijních plánech cílové skupiny a pomocí testu byly zjišťovány vědomosti a možné způsoby chování v typových a problémových situacích v problematice rizikového chování u studentů oborů Sociální patologie a prevence a Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii.

Klíčová slova: rizikové chování, pregraduální příprava, prevence, sociální patologie, sociální pedagogika

Annotation

MALÍŘOVÁ, Helena. Risky behavior issues in undergraduate preparation of students of socio-pedagogical fields. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Kralove, 2015. 46 pages. Bachelor's thesis.

Bachelor's thesis deals with risky behavior issues of students in undergraduate education of socio-pedagogical fields.

The work focuses on risky behavior as an important theme accentuated by the Ministry of Education, Youth and Sports (strategy of risky behavior prevention of Ministry of Education). The theoretical part describes the social teaching courses at the Faculty of Education, University of Hradec Kralove, their characteristics and possibilities of graduates in these fields. It also describes risky behavior as a subject for undergraduate students preparing in socially pedagogically oriented fields.

In the empirical part the incidence of risky behavior issues in the curricula of the target group is mapped. Further the results of the examination are presented. The knowledge about risky behavior was measured using a test among students of Social Pathology and Prevention and Social Pedagogy focusing on etopedy.

Key words: risk behavior, undergraduate training, prevention, social pathology, social pedagogy

Obsah

Úvod	7
1. Sociálně pedagogické obory a jejich specifika v rámci Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové.....	9
1.1 Uplatnění absolventa oboru Sociální patologie a prevence a Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii.....	9
1.2 Nezbytné kompetence, které si osvojují absolventi sociálních oborů	11
1.3 Další sociálně pedagogicky zaměřené obory v rámci Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové	12
2. Rizikové chování jako téma pro pregraduální přípravu studentů sociálně pedagogicky zaměřených oborů	13
2.1 Vymezení problematiky rizikového chování	13
2.2 Syndrom rizikového chování v dospívání jako aktuální téma	15
2.3 Prevence rizikového chování	18
3. Výskyt problematiky rizikového chování ve studijních plánech cílové skupiny..	25
3.1 Profil absolventa a předměty zabývající se rizikovým chováním u oboru Sociální patologie a prevence	25
3.2 Profil absolventa a předměty zabývající se rizikovým chováním u oboru Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii	28
4. Vlastní empirické šetření mapující vědomosti studentů sociálně pedagogicky zaměřených oborů	34
4.1 Koncepce a metodika empirického šetření	34
4.2 Prezentace výsledků zkoumání a jejich interpretace	36
4.3 Shrnutí výsledků výzkumného šetření	40
Závěr	42
Použitá literatura a další zdroje	44

Úvod

Problematika rizikového chování je celospolečenským problémem. V současné době je velmi diskutovaným tématem především v souvislosti se životním stylem mladých lidí, avšak dotýká se každého z nás. K dispozici je mnoho publikací, metodických doporučení či příruček týkajících se především primární prevence, které jsou určeny pedagogům, vychovatelům, rodičům.

Problémy, se kterými se současná společnost potýká, zde byly, jsou a zajisté i budou. Snad každý z nás se někdy setkal s pojmy jako např. šikana, záškoláctví, domácí násilí, rasismus či kriminalita. Již malým dětem vštěpují nejprve rodiče, později i učitelé či vychovatelé, aby se k sobě chovaly kamarádsky, ohleduplně. Zde se nabízí otázka, zda jsme jako vychovatelé schopni svým vlastním příkladem dostatečně začlenit prevenci do svého života? Působit preventivně nespočívá pouze v předávání strohých informací o účincích či následcích spojených s rizikovým chováním. Aby bylo preventivní působení efektivní, je zapotřebí dbát na jistou systematičnost, koordinovanost a dlouhodobost. Pro správné fungování systému prevence je zapotřebí spolupráce celé společnosti, rodiny, školských zařízení, orgánů státní správy, nevládních organizací, sdělovacích prostředků a dalších.

Bakalářská práce se zabývá problematikou rizikového chování v pregraduální přípravě studentů sociálně pedagogických oborů. Cílem bakalářské práce je zmapovat vědomosti studentů sociálně pedagogických oborů, konkrétně oborů Sociální patologie a prevence a Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové v oblasti prevence rizikového chování včetně popsání předmětů, které se vztahují k jejich vzdělávání v této oblasti.

V teoretické části práce jsou obsaženy charakteristiky sociálně pedagogicky zaměřených studijních oborů na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové, jejich specifika a možnosti uplatnění absolventů. Dále je vymezena problematika rizikového chování, syndrom rizikového chování v dospívání jako aktuální téma, prevence rizikového chování. Pro ucelení vzhledu do problematiky rizikového chování jsou zmapovány a popsány jednotlivé předměty obsažené ve studijních plánech cílové skupiny.

Empirická část práce se zaměřuje na zjištění znalostí souvisejících s problematikou rizikového chování u studentů vybraných sociálně pedagogicky zaměřených oborů na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové.

1. Sociálně pedagogické obory a jejich specifika v rámci Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové

V úvodu této kapitoly, která charakterizuje studijní obory, jejich specifika a možnosti uplatnění absolventů vymezíme, jakými činnostmi se absolvent sociálně pedagogicky zaměřených oborů zabývá. Jak uvádí Kraus (2014), tak v sociální pedagogice/sociální práci nalezneme tyto funkce (činnosti):

Jedná se především o pedagogickou činnost (výchovná snaha o utváření osobnosti, utváření zdravého životního způsobu), profylaktickou (činnosti a programy přispívající k prevenci různých deviací), kompenzační (aktivity směřující k vyrovnání deficitů – např. z nepodnětného prostředí), korekční (činnosti týkající se práce v ústavech, vězeních, domovech), tutoriální (pomoc těm, kteří se ocitli na okraji společnosti a jejich ochrana např. právní), strukturální (ovlivňování procesů, díky nimž se lidé začleňují do sociálních vrstev – např. do pracovního procesu), distributivní (pomoc uprchlíkům a přistěhovalcům a práce s nimi) a další.

1.1 Uplatnění absolventa oboru Sociální patologie a prevence a Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii

Uplatnění absolventa studijního oboru Sociální patologie a prevence nebo Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii je si velmi blízké. Absolvent oboru je připraven pro výkon těchto profesí (srov. profil absolventa oboru Sociální patologie a prevence):

- pracovník ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy (diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav pro mládež),
- pracovník ve školských zařízeních pro výkon preventivně výchovné péče (středisko výchovné péče),

- pracovník v neziskových organizacích zaměřených na prevenci a terapii sociálně patologických jevů, na sociální poradenství a sociální rehabilitaci (domovy pro seniory, azylové domy, domy na půl cesty,
- kontaktní centra, nízkoprahová centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, služby následné péče, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, občanské poradny),
- metodik prevence na školách (studující učitelství nebo jeho absolventi působící jako metodici prevence na školách volí obor jako vhodné rozšíření své kvalifikace),
- pracovník odboru sociálních věcí (kurátor pro dospělé, kurátor pro mládež, romský poradce, poradce pro národnostní menšiny, veřejný opatrovník, pracovník pro komunitní plánování, náhradní rodinnou péči, pracovník pro domácí násilí, týrané a zneužívané děti)
- pracovník Policie České republiky v rámci všech policejních služeb (pořádkové, železniční, dopravní, cizinecké a pohraniční policie),
- pracovník obecní policie v České republice,
- policejní specialista – expert v rámci všech policejních služeb,
- pracovník v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče (věznice pro výkon vazby, trestu odnětí svobody a pro výkon zabezpečovací detence),
- pracovník Probační a mediační služby České republiky.

Obor Sociální patologie a prevence má výrazný **inter-transdisciplinární charakter**, stejně jako blízký obor Sociální pedagogika (srov. Kraus, 2014). To znamená, že spolupracuje s celou řadou dalších vědních disciplín, ze kterých si vybírá určité jevy, prvky a postupy. Následně do nich zpětně vstupuje a prolínají se. Tím také získává výrazný interdisciplinární charakter. Obory, které jsou sociální pedagogice v tomto kontextu blízké, jsou především sociologie (metodologie sociologického výzkumu, jednotlivé druhy sociologií např. sociologie města, sociologie rodiny, demografie, sociální patologie a další) a pedagogika (pedagogika volného času, pedagogické ovlivňování dle různých věkových období – např. předškolní pedagogika, andragogika, geragogika apod.). Dále pak

psychologie, medicína právo, antropologie, filosofie, ekonomie, politologie, teologie a další.

Jak uvádí Dulovics (2014), vědy které se zabývají pomáhající oblastí, vyžadují velmi dobře pregraduální přípravou zformovaného člověka. Ten bude nositelem celé řady kompetencí – především odborných kompetencí, jak po stránce vědomostí, tak dovedností, následně sociální a emocionální kompetence. Kraus (2014) a další autoři se k problematice kompetencí v pomáhajících profesích vyjadřují jako k problematice připravenosti profesionála po stránce vědomostí, dovedností, postojů, ale i koncepční zralosti všude tam, kde by bylo vhodné působit na zdraví jedince.

1.2 Nezbytné kompetence, které si osvojují absolventi sociálních oborů

Samotnou inter-transdisciplinaritu oboru Sociální patologie a prevence podtrhují výstupní kompetence, které se očekávají od absolventů tohoto oboru.

Absolvent má ucelené znalosti širšího společenskovedního základu (pedagogika, psychologie, sociologie, filozofie), zná právní a etické normy, které tvoří rámec profesního jednání v oblasti bezpečnosti, prevence i řešení všech sociálně patologických jevů, má ucelené znalosti práva ústavního, trestního, správního a občanského, zná postupy a metody práce s lidmi, kteří potřebují pomoc a ochranu i kteří jednají deviantně, ovládá základní postupy v řešení rozporů mezi jedincem a společností a krizových životních situací klientů včetně technik zvládání těchto náročných a krizových životních situací, dokáže mezioborově (mezirezortně) organizovat sociálně pedagogickou intervenci u specifických cílových skupin, dokáže se aktivně podílet na projektech podpory zdraví (zdravá škola, zdravé město, zdravé sociální klima a prostředí na pracovišti), případně tyto projekty dokáže koordinovat, zvládá asertivní jednání a je vybaven schopnostmi kreativity, má znalosti o příčinách deviantního jednání a dovede tyto znalosti aplikovat, má znalosti potřebné pro stanovení účinných strategií ochrany veřejného pořádku a prosazování práva, má potřebné znalosti pro stimulování a koordinaci programů prevence sociálně patologických jevů, dovede komunikovat a spolupracovat se státními i nestátními institucemi, při zajišťování projektů bezpečnosti a ochrany pořádku, má potřebné

pedagogické a psychologické znalosti k tomu, aby se mohl podílet na vzdělávání v oblasti prevence sociálně patologických jevů a bezpečnostně právní problematiky.

1.3 Další sociálně pedagogicky zaměřené obory v rámci Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové

Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové ve svém spektru oborů (platnost k 1. 6. 2015) nabízí několik sociálně pedagogicky zaměřených oborů:

Katedra sociální patologie a sociologie garantuje bakalářský obor Sociální patologie a prevence (v prezenční a kombinované formě).

Katedra sociální pedagogiky garantuje bakalářský obor Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii (v prezenční a kombinované formě) a navazující magisterský obor Sociální pedagogika (v prezenční a kombinované formě).

Také další katedry nabízejí obory, jejichž absolventi se v praxi mohou objevit ve stejných oblastech jako absolventi výše jmenovaných oborů. Nebudeme je ale označovat jako sociálně pedagogické a v rámci samostatného zkoumání, které je v empirické části této práce s nimi nebudeme počítat. Jedná se především o obory Katedry speciální pedagogiky a logopedie a Katedry kulturních a náboženských studií. Univerzita Hradec Králové zahrnuje jako jednu ze svých plnohodnotných součástí i Ústav sociální práce, jehož obory svým pojetím také nejsou sociálně pedagogické.

2. Rizikové chování jako téma pro pregraduální přípravu studentů sociálně pedagogicky zaměřených oborů

2.1 Vymezení problematiky rizikového chování

Po roce 1989 můžeme pozorovat zásadní proměnu společnosti v mnoha oblastech společenského života. Oblast sociálně patologických jevů patří mezi ty negativní. V 90. letech totiž došlo k výraznému nárůstu některých jevů, např. kriminality (který byl způsoben zejména rozsáhlou amnestií prezidenta Václava Havla), objevují se jevy nové (např. kybernetická kriminalita, zločiny z nenávisti nebo některé návykové látky, které před rokem 1989 nebyly v našem státě dostupné). Odborníci (např. Kraus a kol., 2010) dále upozorňují na nárůst brutality a násilí v nejmladších věkových kategoriích, více diskutované jsou např. domácí násilí nebo násilí na seniorech.

V problematice chování, které není v souladu se společenskými normami, se vyskytuje značné množství pojmů, které nejsou vždy chápány a vymezovány jednotně. Proto na tomto místě nejprve charakterizujeme sociální deviace, sociálně patologické jevy a rizikové chování. V následujících podkapitolách se zaměříme na syndrom rizikového chování v adolescenci a možnosti prevence.

Kraus (2014, s. 15) definuje **sociální deviaci** jako „porušení nebo podstatnou odchylku od některé sociální normy chování nebo od skupiny norem, je výrazem nerespektování požadavků.“ Sociální deviace neznamená pouze porušení normy sankcionované právně, nábožensky nebo morálně, ale narušení kterékoliv sociální normy např. i estetické. Rozlišujeme deviace negativní a pozitivní. Pozitivní deviace pak představují přehánění a dodržování norem do krajnosti jako např. workoholismus nebo abstinence. (Kraus a kol., 2010).

Kraus (2014, s. 25 - 26) rozděluje sociální deviace do tří skupin podle stupně závažnosti a společenské nebezpečnosti:

1. Nežádoucí sociální jevy jsou takové jevy, které se vyskytují v každé společnosti. Tyto jevy se stávají pro společnost nebezpečné ve chvíli, kdy jejich výskyt překročí jistou

únosnou hranici. Jako příklad můžeme uvést nezaměstnanost, bezdomovectví, homosexualitu, rozvodovost, úrazy, nemocnost a další.

2. Asociální jevy jsou již závažnější, neboť narušují zájmy politické, ekonomické, morální základy společnosti. Společným jmenovatelem je agresivita. Patří sem veškeré násilí jako vandalismus, domácí násilí, šikana, divácké násilí, extremismus ale také třeba týrání zvířat.

3. Za nejnebezpečnější pokládáme **sociálně patologické jevy**. Tyto jevy mají největší negativní důsledky pro společnost. Řadíme sem kriminalitu, závislosti, prostituci nebo třeba sebevražednost.

Také autoři Fischer a Škoda (2009) vymezují sociálně patologické jevy jako nezdravé, abnormální a obecně nežádoucí společenské jevy. Sociální patologie označuje také sociologickou disciplínu, která se věnuje zákonitostmi takových projevů chování. Zabývá se studiem a rozbořem příčin a faktorů, které vedly ke vzniku konkrétních sociálně patologických jevů. Také se zabývá možnostmi prevence a terapie těchto jevů.

Vedle pojmu sociálně patologické jevy se v posledních letech často vyskytuje pojem **rizikové chování** či **rizikové jevy**. Toto označení používá zejména resort školství (Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže, 2012, s. 3): „Pojem sociálně patologické jevy je pojmem sociologickým a postihuje fatální jevy ve společnosti (alkoholismus, krádeže, vraždy apod.), k nimž mimo jiné také musí směřovat opatření primární prevence. Nicméně ve školním prostředí pedagogové pracují s rizikovým chováním, vůči němuž zaujímají účinná primárně preventivní opatření s cílem minimalizace projevů i rizik takového chování a případně je diagnostikují a následně přijímají efektivní opatření.“ Ministerstvo školství (Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018, 2013, s. 9) pak vymezuje rizikové jevy jako „rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince a/nebo ohrožují jeho sociální okolí.“ Mezi tyto jevy zahrnuje následující (Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 – 2012, 2009, s. 8):

- záškoláctví,
- šikana, násilí,
- divácké násilí,
- kriminalita, delikvence, vandalismus,

- závislost na politickém a náboženském extremismu,
- rasismus, xenofobie,
- užívání návykových látek (tabák, alkohol, omamné a psychotropní látky – dále jen „UNL“),
- onemocnění HIV/AIDS a dalšími nemocemi šířícími se krevní cestou,
- poruchy příjmu potravy,
- netolismus (virtuální drogy) a patologické hráčství (gambling),
- rozpoznání a zajištění včasné intervence zejména v případech:
  - domácího násilí,
  - týrání a zneužívání dětí, včetně komerčního sexuálního zneužívání,
  - ohrožování výchovy mládeže,
  - poruch příjmu potravy (mentální bulimie, mentální anorexie).

Do Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže (2012, s. 1) je dále zahrnuta kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimedií, rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů a sexuální rizikové chování.

Sobotková a kol. (2014, str. 40): *„pojmem rizikové chování chápeme jako nadřazený k pojmům problémové, delikventní, antisociální a disociální chování atd. Ty jsou často předmětem konceptů a teorií, které se snaží vysvětlit jejich podstatu buď biologickými nebo psychologickými či sociálními příčinami anebo jejich kombinacemi“.*

Pod tímto pojmem se skrývá chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo pro společnost. Může ohrozit zdraví, život nebo sociální integritu jedince. Je to chování namířené proti zájmům společnosti. (Kikalová a Kopecký, 2014)

2.2 Syndrom rizikového chování v dospívání jako aktuální téma

V psychologii a adiktologii se často používá označení syndrom rizikového chování v dospívání. Dospívání, resp. adolescence (z lat. slovesa adolescere – dorůstat, dospívat, mohutnět) označuje celé období mezi dětstvím a dospělostí, nejčastěji pak období života mezi 10. a 20. rokem (např. Macek, 2003, Vágnerová, 2012). Toto období bývá dále

rozdělováno na časnou adolescenci (11 – 14 let), střední adolescenci (15 – 18 let) a pozdní adolescenci (19 – cca 23 let). Širším označením je pojem mládež, která bývá vymezována jako sociální skupina lidí ve věku přibližně od 15 do 25 let (v pedagogice do 26, v sociologii často až do 30 let), kteří již ve společnosti neplní role dětí, avšak společnost jim ještě nepřiznává role dospělých.

V období dospívání je jedinec konfrontován s řadou vývojových úkolů, se kterými se musí vypořádat. Východiskem je koncept vývojového úkolu podle amerického psychologa Havighursta. Ve vývojovém úkolu jsou zahrnuty jak potřeby a očekávání společnosti, stejně jako jeho individuální potřeby a očekávání. Pro naplnění vývojového úkolu nabízí konkrétní společnost (kultura) určité osvědčené vzorce chování, pokud je člověk nerespektuje, je často sankcionován. Modifikovanou verzi nabízí Macek (2003, s. 17):

- Přijetí vlastního těla, fyzických změn, včetně pohlavní zralosti a pohlavní role;
- Kognitivní komplexita, flexibilita a abstraktní myšlení – schopnost aplikovat intelektový potenciál v běžné každodenní zkušenosti;
- Uplatnění emocionálního a kognitivního potenciálu ve vrstevnických vztazích, schopnost a dovednost vytvářet a udržovat vztahy s vrstevníky obojího pohlaví;
- Změna vztahů k dospělým (rodičům, dalším autoritám) – autonomie, popř. vzájemný respekt a kooperace nahrazuje emocionální závislost;
- Získání představy o ekonomické nezávislosti a směřování k určitým jistotám, které s ní souvisejí – k volbě povolání, k získání základní profesní kvalifikace, k ujasnění představ o budoucí profesi;
- Získání zkušeností v erotickém vztahu, příprava pro partnerský a rodinný život;
- Rozvoj intelektu, emocionality a interpersonálních dovedností zaměřených ke komunitě a společnosti – tj. získání kompetence pro sociálně zodpovědné chování;
- Představa o budoucích prioritách v dospělosti – důležitých osobních cílech a stylu života;
- Ujasnění hierarchie hodnot, reflexe a stabilizace vlastního vztahu ke světu a k životu (světový názor).

Podle Eriksona (2002) je adolescence pátým stádiem životního cyklu, jehož centrálním vývojovým úkolem je vytvoření identity vlastního já (ego identity). Adolescent zažívá zmatek vyvolaný novými vnitřními pocity spjatými s dospíváním a s novými

požadavky prostředí. Neproběhne-li proces sebevymezení úspěšně, vzniká tzv. difúzní identita, tj. nepřítomnost či aktivní odmítání vymezení sebe samého jako jedinečného subjektu, odlišného od ostatních. Taková osoba je snadno ovlivnitelná vrstevníky, mění často své názory, přesvědčení a mění i své chování, aby bylo v souladu s normami a očekáváním skupiny, které je právě členem. Její sebehodnocení je značně kolísavé. (Macek, 2003)

Čačka (2000, s. 222) charakterizoval toto období jako „přechod od nesamostatnosti k samostatnosti, od závislosti na dospělých k nezávislosti, od neodpovědnosti k morální zodpovědnosti, od konzumace společenských produktů a hodnot k jejich tvorbě; můžeme mluvit také o přechodu od učení řízeného zvnějšku ke stále výraznější míře samostatného studia a sebevzdělávání, od výchovy k převaze sebevýchovy, od poslušnosti a podřizování se požadavkům k nezávislosti a individualizaci.“ Z výše uvedeného je patrné, že období adolescence může představovat určité sociální a zdravotní riziko.

Experimentování s riziky je v období dospívání typické a většinou přechodné. Odborníci však upozorňují na možná zdravotní rizika a důsledky. V této souvislosti se hovoří o tzv. nové morbiditě mládeže, která je aktuálně hlavní příčinou mortality v tomto vývojovém období. V této souvislosti WHO stanovila adolescenty jako samostatnou rizikovou populační skupinu. Rizikové chování je pak rozděleno do 3 hlavních oblastí:

1. Abúzus návykových látek: užívání tabáku, alkoholu, léků ale i nelegální drogy, zejména konopné drogy, halucinogeny a taneční drogy.
2. Negativní jevy v oblasti psychosociální: poruchy chování a projevy sociální maladaptace zejména suicidální chování, agrese a autoagrese, kriminalita.
3. Poruchy reprodukčního zdraví: rizikové sexuální chování jako předčasný pohlavní život, střídání partnerů, časná a nechtěná těhotenství.

Foltová (2012) rizikovost a ohrožení rozděluje do dvou rovin. Buď jedinec představuje riziko či ohrožení pro společnost (např. delikvence, agresivita) nebo sám pro sebe (všechna sebepoškozující jednání např. poruchy příjmu potravy, sebevražedné jednání, konzumace návykových látek). Kabíček (2006) upozorňuje, že jevy z výše zmíněných oblastí se u většiny adolescentů navzájem prolínají a kombinují, také proto v této souvislosti mluvíme o **syndromu rizikového chování v dospívání (SRCH-D)**.

Labáth (2001, s. 11) za rizikovou mládež považuje ty dospívající, „u kterých je, následkem spolupůsobení více faktorů, zvýšená pravděpodobnost selhání v sociální a psychické oblasti.“ Hamanová a Kabíček (2001) upozorňují, že až šedesát procent jedinců se během dospívání zapojí alespoň do jedné z forem rizikového chování. Pelcák (2013) upozorňuje na nezbytnost výzkumu salutoprotektivních faktorů životního stylu, které snižují závažnost rizikového chování v adolescenci.

Pojem syndrom rizikového chování v tomto kontextu pak nahrazuje termín sociálně patologické jevy.

Existuje více výzkumných šetření a studií, které problematiku rizikového chování zkoumají z různého úhlu pohledu, často se zaměřují na určité projevy či oblast projevů rizikového chování. Většina z nich se zaměřuje na děti a mládež. V oblasti užívání návykových látek je to zejména Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), která patří mezi největší celoevropské studie zaměřené na zjištění rozsahu užívání návykových látek u 16letých studentů. Studie sleduje např. měsíční a celoživotní prevalenci kouření, konzumaci alkoholu a nelegálních drog, způsob jejich získávání, subjektivní vnímání rizik, vnímání dostupnosti návykových látek, trendy návykového chování. (Chomynová et al., 2014) Mezinárodní výzkumná studie o zdraví a životním stylu dětí a školáků (HBSC) je výzkumnou studií Světové zdravotnické organizace, která sleduje specifické oblasti, jež mají významný vztah k tělesnému a duševnímu zdraví dětí a mládeže (např. kouření a užívání alkoholu, zdravotní a psychosomatické obtíže, stravovací návyky, pohybová aktivita, volnočasové aktivity). (Kalman et al., 2011) Oba projekty jsou realizovány každé 4 roky a přináší řadu zajímavých informací z oblasti rizikových projevů chování dětí a dospívajících.

2.3 Prevence rizikového chování

Prevenici můžeme definovat jako předcházení, zamezení vzniku nežádoucích projevů chování. Prevence se obecně rozděluje na primární, sekundární a terciární. Primární prevence je zaměřena na předcházení výskytu rizikových jevů, sekundární prevence cíleně působí na redukci prevalence, a prevence terciární představuje snahu o co možná největší zmírnění důsledků rizikového chování. Vedle tohoto rozdělení je rozlišována také prevence specifická zaměřená na předcházení jednotlivých projevů

rizikového chování a prevence nespecifická, která představuje působení směřující k celkovému formování osobnosti ve smyslu zdravého životního stylu, s cílem rozvíjet prosociální chování jedince (Kraus a kol., 2010).

S prevencí také úzce souvisí podpora zdraví, která zahrnuje veškeré aktivity prospívající zdraví, zdravotní výchovu, komunitní a preventivní aktivity a zaměřuje se na tvorbu celkově příznivého prostředí. Důležitost prevence je ve společnosti známá, přesto však některá preventivní opatření podstupují lidé neradi, příkladem je návštěva zubaře. Tento odmítavý přístup lidí k prevenci souvisí s přesvědčením, že dokud člověk není nemocný a nemá žádné potíže, nemusí lékaře navštěvovat. Lidé se totiž domnívají, že právě jim se tato nemoc vyhne (Machková, Kubátová, 2006).

Pojmem prevence rozumíme veškerá opatření vedoucí k předcházení a minimalizování jevů spojených s rizikovým chováním a jeho důsledky. *„Za prevenci rizikového chování považujeme jakýkoli typ výchovné, vzdělávací, zdravotní, sociální či jiné intervence směřující k předcházení výskytu rizikového chování, zamezující jeho další progresi, zmírňující již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhající řešit jeho důsledky.“* (Čech, 2012, s. 107)

Prevence sociálně patologických jevů (rizikového chování) spadá do kompetencí několika resortů. Za dominantní resorty lze označit Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvo vnitra, které se zaměřuje na prevenci kriminality. Na systému prevence se podílí i další resorty, jako Ministerstvo práce a sociálních věcí (např. vyhledávání rizikových jedinců pracovníky OSPOD), Ministerstvo spravedlnosti (preventivní činnost Probační a mediační služby ČR a Vězeňské služby ČR), částečně i Ministerstvo zdravotnictví a Ministerstvo obrany. Příslušné resorty spolupracují s nadresortními orgány: Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikovým výborem prevence kriminality při Ministerstvu vnitra. Podrobněji své strategie či programy v oblasti prevence zpracovávají jednotlivá ministerstva (konkrétně ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví, obrany, spravedlnosti, vnitra) v samostatných vnitroresortních materiálech.

Gestorem v oblasti primární prevence rizikového chování dětí a mládeže je **Ministerstvo, školství, mládeže a tělovýchovy** (dále jen MŠMT). Resort školství se zaměřuje nejen na prevenci užívání návykových látek, ale také na primární prevenci

kriminality a ostatních projevů rizikového chování (záškoláctví, autoagrese, poruchy příjmu potravy a další).

Ve školním prostředí lze spatřovat preventivní činnosti na několika úrovních. V rámci nespécifické i specifické primární prevence se jedná zejména o začlenění prevence do **školních vzdělávacích programů** (rámcových vzdělávacích programů jednotlivých škol). Jedná se o vědomosti i dovednosti (vychází mj. z klíčových kompetencí definovaných rámcovými vzdělávacími programy) v oblasti zdravého životního stylu, duševní hygieny, aktivního trávení volného času i informací o rizikových jevech a možnostech jejich předcházení. Tyto informace jsou včleněny do mnoha předmětů napříč vzdělávacími oblastmi (Člověk a zdraví, Informační a komunikační technologie, Člověk a svět práce apod.).

Velký potenciál nesou tzv. průřezová témata, jako je osobnostní a sociální výchova (porozumění sobě i druhým lidem, dovednosti zdravé komunikace, kooperace), výchova demokratického občana (porozumění a dodržování lidských práv a svobod, aktivní a zainteresovaný postoj k životu ve společnosti, angažovanost, dodržování norem), výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (pozitivní postoj k tradičním evropským hodnotám, multikulturalismus), multikulturní výchova (odlišnosti kultur, vědomí příslušnosti ke kultuře vlastní, tolerance) nebo mediální výchova (mediální gramotnost, mediální hrozby). Je na škole, jakým způsobem naplní ve výuce průřezová témata – zda samostatným předmětem, jako součást výuky předmětů jiných či např. projekty. Škola si může dále zvolit mezi tzv. doplňujícími vzdělávacími obory, mezi které patří i Etická výchova. Cílem etické výchovy je prosociální chování v osobním i veřejném životě; zaměřuje se na zdravou mezilidskou komunikaci, empatii, asertivitu, pozitivní hodnocení sebe i druhých, schopnosti aktivně řešit problémy a konflikty, spolupráci apod. (Rámcové vzdělávací programy, 2015, online)

Preventivní aktivity jsou ve školách hlavního proudu vzdělávání zajišťovány buď samotnými pedagogickými pracovníky, nebo neziskovými organizacemi zaměřujícími se na primární prevenci rizikového chování. Ve škole se na prevenci, poradenství a intervenci podílí výchovný poradce, školní psycholog (školní speciální pedagog) a zejména pak **školní metodik prevence**. Školní metodik prevence (vyhláška č. 72/2005 Sb.):

- spolupracuje s dalšími pedagogickými pracovníky, zejména pak s výchovným poradcem, školním psychologem nebo školním speciálním pedagogem, třídními učiteli,
- pomáhá vytvářet a realizovat program prevence zneužívání návykových látek a negativních jevů ve škole,
- sleduje aktuální situaci na škole a inovuje strategie přístupu k prevenci,
- poskytuje odborné vedení a metodickou pomoc pedagogickým pracovníkům školy při realizaci preventivního programu školy a při provádění jednotlivých preventivních aktivit, koordinuje poskytování vzdělávacích akcí pro pedagogy na dané škole,
- spolupracuje s institucemi, které zajišťují odbornou pomoc v problematice prevence rizikového chování (např. s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, pedagogicko-psychologickou poradnou a dalšími nestátními neziskovými organizacemi),
- spolupracuje se středisky výchovné péče, s krizovými centry a dalšími institucemi, které poskytují primární, sekundární i terciární péči ve státních i nestátních zařízeních,
- zajišťuje informovanost žáků, rodičů nebo jejich zákonných zástupců o činnosti institucí, které poskytují pomoc dětem, které mají problémy se závislostmi nebo jinými negativními jevy v jejich sociálním vývoji,
- ve spolupráci s dalšími odborníky poskytuje konzultační a poradenskou pomoc rodičům,
- pomáhá při vytváření nabídky volnočasových aktivit školy a podílí se na těchto akcích pořádaných školou.

Školní metodik prevence tedy pracuje jako koordinátor v oblasti prevence rizikového chování na škole, zejména je pak zodpovědný za tvorbu, aktualizaci a realizaci preventivního programu (tzv. Minimální preventivní program), kterým škola deklaruje opatření a činnost v oblasti prevence rizikového chování. **Minimální preventivní program** (dále jen MPP) je zpracováván na období jednoho školního roku a zodpovídá za něj školní metodik prevence. Podléhá kontrole České školní inspekce. Písemné vyhodnocení jeho realizace je součástí výroční zprávy o činnosti školy. Na jeho tvorbě by se měli podílet všichni pedagogičtí pracovníci školy. Do základního rámce pro realizaci MPP a dalších preventivních aktivit patří zejména tyto legislativní a další dokumenty (Miovský et al., 2010):

- platné školské dokumenty pro oblast primární prevence,
- koncepce primární prevence na úrovni celonárodní, kraje, obce,
- standardy poskytovatelů programů primární prevence,
- dlouhodobá preventivní strategie školy,
- řád školy,
- krizový plán a postup školy při výskytu rizikových forem chování žáků a studentů,
- sankční řád.

Školní metodik prevence může o podporu a metodickou pomoc požádat metodika prevence místně příslušné pedagogicko-psychologické poradny. Hierarchicky jsou úkoly a role jednotlivých participujících stran na vytvoření a realizaci MPP tyto (Miovský et al., 2010):

- ředitel školy má odpovědnost za podporu, vytváření a realizaci programu,
- školní metodik prevence koordinuje realizaci programu,
- pedagogičtí pracovníci začleňují preventivní témata do výuky svých předmětů, toto začlenění je rozpracováno ve Školním vzdělávacím programu,
- třídní učitelé pomáhají monitorovat rizikové chování ve své třídě, pomáhají realizovat a evaluovat preventivní programy,
- žáci aktivně participují na přípravě a realizaci programu,
- metodik prevence pedagogicko-psychologické poradny zajišťuje odbornou a metodickou pomoc pro školního metodika prevence a je garantem kvality programů v daném regionu,
- krajský školský koordinátor koordinuje primární prevenci realizovanou v rámci krajské koncepce primární prevence,
- škola spolupracuje s jinými organizacemi, které poskytují preventivní programy v daném regionu.

Do systému prevence v rámci resortu školství patří také tzv. **školská poradenská zařízení**: pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra a zařízení preventivně výchovné péče – střediska výchovné péče. Poradny participují na vzdělávacím procesu, a to zvláště v těch případech, kdy je tento vzdělávací proces nějakým způsobem znesnadněn. Speciálně-pedagogická centra zabezpečují poradenství a speciálně pedagogickou péči žákům a studentům se zdravotním postižením. Preventivně výchovná

péče je určena dětem s rizikem poruch chování či s již rozvinutými projevy poruch chování.

Jak již bylo naznačeno výše, nezastupitelné místo v prevenci rizikového chování ve školním prostředí mají další **státní i nestátní neziskové organizace**, které poskytují krátkodobé i dlouhodobé preventivní aktivity. Patří mezi ně např. příslušníci obecní policie nebo Policie ČR, pracovníci OSPOD, kteří nabízí zejména jednorázové přednášky a besedy pro žáky o dopravní výchově, šikaně, užívání návykových látek či dalších rizikových jevů. Za velmi důležité pokládáme organizace, které poskytují programy dlouhodobé primární prevence. Tyto programy jsou zaměřeny na konkrétní rizikové jevy např. rizikové sexuální chování, užívání návykových látek, ale také na obecnější témata jako je rozvoj komunikace, spolupráce, podpora zdravého životního stylu, nabídka alternativ trávení volného času apod. Lektori navštěvují kolektiv třídy několikrát do roka ideálně po dobu několika let (např. celého druhého stupně).

Aby byla prevence úspěšná, je potřeba naplnit několik důležitých zásad. Jako východisko uvádíme charakteristiky pro **efektivní primární prevenci** užívání návykových látek od Kaliny (2003), které však mohou být podle našeho názoru vztaženy na všechny projevy rizikového chování:

1. Komplexní koncepce a koordinovaná spolupráce více institucí.
2. Kombinace mnohočetných strategií.
3. Kontinuita působení a systematičnost.
4. Doplnění jednorázových akcí programy dlouhodobými.
5. Propojenost prevence na všechny projevy rizikového chování.
6. Včasný začátek preventivních aktivit.
7. Pozitivní orientace.
8. Podpora zdravého životního stylu a návrhy pozitivních alternativ trávení volného času.

Efektivní prevence by tedy měla být systematická, koordinovaná a dlouhodobá. Měla by se zaměřovat na všechny projevy rizikového chování a měla by začít u dětí útlého věku (v rámci resortu školství tedy v mateřských školách). Důležitý je také přístup samotných realizátorů prevence, lektorů, který by měl být orientován na předávání

pravdivých informací a dovedností, které pomohou žákům a studentům odolávat nepříznivým vlivům společnosti.

3. Výskyt problematiky rizikového chování ve studijních plánech cílové skupiny

V následující kapitole jsou zmapovány a popsány konkrétní předměty zabývající se rizikovým chováním. Porovnány jsou studijní plány tříletých bakalářských studijních oborů Sociální patologie a prevence a Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii v prezenční i kombinované formě, ve studijním programu specializace v pedagogice na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové.

Mezi obory obsahující problematiku prevence rizikového chování patří na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové také dvouletý navazující magisterský obor Sociální pedagogika. Dalšími obory na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové, jejichž absolventi se mohou v praxi uplatnit ve stejných oblastech jako absolventi výše jmenovaných oborů, jsou např. tříletý bakalářský obor Transkulturní komunikace nebo tříletý bakalářský obor Výchovná práce ve speciálních zařízeních. Ústav sociální práce Univerzity Hradec Králové se jedná o tříleté bakalářské obory Sociální práce a Sociální a charitativní práce a dvouletý navazující magisterský obor Sociální práce. Tyto obory nejsou součástí empirického šetření, proto se jimi nebudeme dále zabývat.

3.1 Profil absolventa a předměty zabývající se rizikovým chováním u oboru Sociální patologie a prevence

Absolventa bakalářského studijního oboru Sociální patologie a prevence charakterizují kompetence potřebné pro kvalifikovanou působnost v oblasti prevence a terapie sociálně patologických jevů. Absolvent má ucelené znalosti širšího společenskovedního základu (filozofie, sociologie, psychologie, pedagogika), zná právní a etické normy, které tvoří rámec profesního jednání v oblasti bezpečnosti, prevence i řešení všech sociálně patologických jevů, má ucelené znalosti práva ústavního, trestního, správního, občanského, práva v pomáhajících profesích, zná postupy a metody práce s lidmi, kteří potřebují pomoc a ochranu i kteří jednají deviantně, má potřebné znalosti a dovednosti pro stimulování a koordinaci programů rizikového chování, má potřebné

pedagogické a psychologické znalosti k tomu, aby se mohl podílet na vzdělávání v oblasti prevence sociálně patologických jevů a bezpečnostně právní problematiky. (Studijní obory, 2015, online)

Absolvent studijního oboru je připraven pro výkon mj. těchto profesí: pracovník Policie ČR v rámci všech policejních služeb, v oblasti vězenství a následné postpenitenciární péče, pracovník probační a mediační služby, kurátoři pro mládež a pro dospělé, pracovník v nápravných zařízeních, v náhradní rodinné péči (diagnostické ústavy, výchovné ústavy pro mládež), pracovník v systému preventivně výchovné péče (střediska výchovné péče, krizová centra, protidrogoví koordinátoři, sociální asistenti), pracovník v nízkoprahových zařízeních, v komunitních a kontaktních centrech, v oblasti volného času s důrazem na prevenci a terapii rizikového chování, metodik prevence na školách a v dalších pomáhajících profesích. (Studijní obory, 2015, online)

Současný studijní plán oboru Sociální patologie a prevence na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové obsahuje 10 předmětů zabývajících se rizikovým chováním. Tyto předměty tvoří 19,23% studijního plánu. Ostatní předměty obsažené ve studijním plánu jsou oborově a tematicky této problematice blízké (Programy a obory, 2015, online):

Etopedická diagnostika: Předmět seznamuje s teoretickými základy etopedické diagnostiky, představuje její členění, zásady, účel a požadavky na proces. Součástí předmětu je charakteristika poruch chování ve vztahu k reedukačním přístupům, zásadám a možnostem.

Penologie: Předmět se zabývá penologií jako vědním oborem, teorií a historií trestu a trestání. Charakterizuje Vězeňskou službu České republiky a její organizační strukturu, představuje studentům problematiku výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody v České republice. Seznamuje studenty s resocializací ve výkonu trestu odnětí svobody, zabývá se zacházením s osobami ve VTOS a odlišnostmi výkonu trestu u specifických skupin odsouzených. Dále nastiňuje studentů, psychické a sociální důsledky výkonu trestu odnětí svobody.

Penitenciární a postpenitenciární péče: Předmět se zabývá systémem penitenciární a postpenitenciární péče v České republice. Charakterizuje vybrané specifické skupiny

odsouzených a specifika výkonu trestu odnětí svobody u těchto skupin. Zabývá se psychologickými a sociálními důsledky výkonu trestu odnětí svobody, se zvláštním zřetelem na negativní jevy ve vězení. Dále představí činnost Probační a mediační služby České republiky, výkon zabezpečovací detence a činnost kurátorů a dalších organizací pracujících s osobami propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody. V rámci výuky bude se studenty realizována exkurze do vybraného vězeňského zařízení.

Praktikum sociální prevence: V rámci předmětu Praktikum sociální prevence studenti zpracovávají skupinovou formou projekt primární prevence rizikového chování. Tento předmět navazuje na předmět Prevence sociálních deviací. Cílem předmětu je pomocí diskusí se studenty vymezit základní témata praktické realizace projektu primární prevence a tento projekt zrealizovat. Zaměření projektů směřuje do pedagogického prostředí.

Prevence sociálních deviací: Ve výuce studijní disciplíny Prevence sociálních deviací se studenti seznamují s klíčovými tématy prevence sociálních deviací, které jim pomohou pochopit prevenci v jejich různých mezioborových souvislostech jako důležitou pedagogickou oblast.

Sociální patologie: Předmět seznamuje studenty se sociální patologií jako speciální disciplínou, která pojednává o jednotlivých sociálních deviacích a jejich podstatě, seznamuje s vývojem i aktuálním stavem nejdůležitějších sociálních deviací vyskytujících se v naší společnosti a porovnává se zahraničím. Dále analyzuje příčiny těchto jevů, charakterizuje průběh vzniku těchto deviací u jedince. Obsahem předmětu je charakteristika základních sociálně patologických jevů, agresivní projevy - šikana, domácí a divácké násilí, extremismus, kriminalita, závislosti - alkoholismus, tabakismus, drogy, nelátkové závislosti, sebevražednost, prostituce. Jejich vývoj z pohledu historie a aktuální stav, důsledky a specifičnosti daných jevů u dětí a mládeže.

Sociální pedagogika: Předmět seznamuje s klíčovými tématy sociálních aspektů výchovně vzdělávacího procesu. V první řadě s nezbytnými poznatky o sociální pedagogice jako vědní disciplíně, o úloze prostředí ve výchovném procesu a to především ve spojitosti s rodinou, školou a dalšími výchovnými zařízeními a také lokálním prostředím a médií. Dále o činnosti sociálního pedagoga v praxi a o pojetí této profese.

Teorie sociálních deviací: Předmět seznamuje studenty se základními teoretickými přístupy k sociálním deviacím. Seznamuje se základní terminologií (normy, sociální deviace, toleranční limita, sociálně patologický jev, sankce, sociální kontrola ad.). Přináší poznatky o různých teoriích sociálních deviací, snažících se vysvětlit podstatu deviantního chování a to, z pohledu biologického, psychologického, sociologického a vyúsťuje v pohled polyetiologický.

Úvod do etopedie: Předmět seznamuje s etopedií jako vědní disciplínou speciální pedagogiky. Vymezuje její vývoj zejména v českém prostředí, definuje pojmy používané v etopedii. Předmět dále charakterizuje poruchy chování, uvádí klasifikace poruch chování a jejich etiologii. Studenti se seznámí se systémem pedagogicko-psychologického poradenství (činnost výchovného poradce, školního metodika prevence a psychologa ve škole, pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra), charakterizována budou školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a zařízení pro výkon preventivně výchovné péče (diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav pro mládež, středisko výchovné péče). Součástí předmětu je také uvedení do problematiky integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami se zaměřením na poruchy chování. Důraz je kladen na orientaci v platné legislativě související s etopedickou péčí v České republice.

Úvod do kriminologie: Předmět seznamuje studenty s kriminální vědou kriminologií - uvádí základní terminologii, předmět a úkoly kriminologie. Výklad je věnován stavu, struktuře a dynamice kriminality. Součástí výkladu je uvedení do problematiky oběti (viktimologie) a pachatele trestného činu. Student se seznámí se základními druhy kriminality, detailněji s kriminalitou mládeže. Pozornost je věnována také možnostem prevence a represe kriminality zejména v prostředí České republiky. Důraz je kladen na orientaci v platné legislativě související s prevencí a represí kriminality.

3.2 Profil absolventa a předměty zabývající se rizikovým chováním u oboru Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii

Absolventi bakalářského studia oboru Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii se mohou uplatnit na pozicích vychovatel, pedagog volného času nebo sociální

pracovník ve státním i soukromém sektoru. Nejčastěji nalézají absolventi oboru uplatnění v těchto resortech (Studijní obory, 2015, online):

- a) resort školství, mládeže a tělovýchovy: školní družiny, kluby, domovy mládeže; dětské domovy, dětské domovy se školou; domy dětí a mládeže, střediska volného času; instituce ochranné výchovy; instituce výchovného poradenství; instituce preventivně výchovné péče (střediska výchovné péče pro mládež, krizová centra)
- b) resort spravedlnosti: v oblasti penitenciární a postpenitenciární péče (vychovatelé v nápravných zařízeních, věznicích, asistenti a úředníci probační a mediační služby)
- c) resort zdravotnictví: psychiatrické léčebny; rehabilitační instituce
- d) resort práce a sociálních věcí: sociální kurátoři pro mládež; sociální asistenti, nízkoprahové kluby pro děti a mládež; domovy a kluby důchodců (animátoři volného času); ústavy sociální péče
- e) resort vnitra: uprchlická zařízení, integrace azylantů
- f) nestátní ziskové a neziskové organizace: občanská sdružení; obecně prospěšné společnosti; církevní zařízení; nadace Studium rovněž poskytuje způsobilost k výkonu prací v oblasti sociálně pedagogické prevence.

Studijní plán oboru Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové je rozdělen do dvou bloků. Blok povinných předmětů obsahuje 9 předmětů zabývajících se zkoumanou problematikou, v bloku povinně volitelných předmětů jich najdeme 7. V součtu povinného bloku a povinně volitelného bloku tyto předměty tvoří 25,80% studijního plánu. Ostatní předměty obsažené ve studijním plánu jsou oborově a tematicky této problematice blízké (Programy a obory, 2015, online):

Povinné předměty:

Etopedická diagnostika: Získání základních znalostí o postupech a metodách etopedické diagnostiky, její členění a rozbor jednotlivých používaných metod v praxi. Rozbor metod používaných v etopedických školských zařízeních, metody používané při depistáži a metody specializované. Konkrétní příklady etopedické diagnostiky vzhledem k typologii etopedických zařízení v ČR.

Etopedie 1: Etopedie je vědním oborem, který se zabývá edukací, socializací a vzděláváním difilních jedinců. V České Republice bývá definován na pomezí speciální pedagogiky a sociální pedagogiky. Orientuje se na práci s dětmi s poruchami emocí a chování ve školním i v mimoškolním prostředí, kde se snaží především předcházet dalšímu rizikovému chování těchto dětí. Předmět představuje základní vstup do etopedické problematiky. Seznamuje studenty s historií oboru, jeho místem v systému věd, seznamuje se základními problémy. Podrobně se zabývá klasifikací jednotlivých poruch emocí a chování, jejich včasnou diagnostikou a všemi typy prevence.

Etopedie 2: Předmět navazuje na předmět Etopedie 1, hlouběji rozpracovává problematiku klientů etopedické péče. V úvodu se studenti seznámí s legislativními opatřeními k ochraně ohrožených dětí na úrovni ústavní či ochranné výchovy. V dalších tématech je pozornost věnována jednotlivým cílovým skupinám etopedické péče především dětem s ADHD, romským klientům, dětem se syndromem CAN, osobám zneužívajícím návykové látky. Studenti se v jednotlivých tématech seznámí s charakteristikou klientů. Předmět se zaměřuje především na problematiku dětí s poruchami chování, romské děti a klienty, závislostní chování a na osoby ohrožené vlivem sekt.

Etopedie 3: Pozornost je věnována především závislostnímu chování a možnostem terapie v etopedii. Předmět přináší základní poznatky z oblasti intervence a speciálněpedagogické terapie poruch chování. Věnuje se jednotlivým skupinám cílové skupiny etopedické péče z pohledu možných intervenčních postupů a metod edukace i reedukace. Přináší studentům základní vhled do problematiky penitenciární a postpenitencární péče a resocializačního působení. Nabízí základní vhled do psychoterapeutických směrů a terapeutického působení, které můžeme v etopedické péči využívat. Studenti se seznámí s možnostmi terapií závislostního chování, intervenčními postupy ve školském prostředí i s možnostmi práce v neziskovém sektoru.

Patopsychologie: Předmět vymezuje normalitu a patologii lidské psychiky, příčiny, projevy a důsledky odchylek od normy. Psychické poruchy a choroby. Psychické projevy nemoci a zdravotního postižení. Psychické obtíže vyvolané sociálními faktory.

Sociální patologie: Předmět seznamuje studenty se sociální patologií jako speciální disciplínou, která pojednává o jednotlivých sociálních deviacích a jejich podstatě,

seznamuje s vývojem i aktuálním stavem nejdůležitějších sociálních deviací vyskytujících se v naší společnosti a porovnává se zahraničím. Dále analyzuje příčiny těchto jevů, charakterizují průběh vzniku těchto deviací u jedince.

Sociální pedagogika: Sociální pedagogika je prezentována jako vědní disciplína v soustavě věd o výchově. Diskutován je její předmět, funkce, úkoly, základní kategorie, se kterými operuje vztah výchovy a socializace, úloha prostředí v rozvoji osobnosti a ve vztahu k sociální výchově. Význam a úloha základních typů prostředí v rozvoji osobnosti a možnosti výchovného využití (rodina, výchovné instituce, vrstevnické skupiny ad.) v procesu sociálně orientované výchovy. Součástí výkladu je i výchova zaměřená na chápání společnosti jako mnohonárodní a multietnické pospolitosti. Předmět seznamuje se sociální výchovou s faktory ovlivňujícími sociální výchovu. Seznamuje s problematikou ohrožení rozvoje osobnosti prostředím, s právy dětí. Seznamuje studenty se zákonitostmi utváření životního způsobu, životního stylu, popisuje výchovné situace, životní a krizové situace a jejich řešení mj. v kontextu hodnotových orientací, volnočasových aktivit aj. Popisuje práci sociálního pedagoga, práci v terénu, s komunitami, s rizikovými a ohroženými skupinami, minoritami. Popisuje pomáhání, dobrovolnickou službu, probační a mediační službu, trendy a celé spektrum sociálně výchovné práce včetně preventivních, poradenských a reedukačních procesů. Seznamuje se specifiky metodologie a metod vědecko-výzkumné činnosti z pohledu sociální pedagogiky.

Teorie výchovy: Soudobé trendy v oblasti vzdělávání, RVP a ŠVP, průřezová témata RVP, individualizace a integrace žáků, jejich hodnotová orientace, výchova charakteru, mravní výchova, výchova k demokracii, diagnostika a prevence sociálně patologických jevů žáků ZŠ, multikulturní výchova, žáci se specifickými poruchami učení, rodinná a sexuální výchova, zážitková pedagogika.

Základy krizové intervence: Předmět seznamuje studenty se základními tématy z oblasti krizové pomoci a intervence a zaměřuje se na praktické využití znalostí v životě a v budoucí praxi v oblasti pomáhajících profesí. Pochopení krize a jejího významu v životě člověka. Charakteristika a typologie krizových situací, rozpoznávání různých typů krizí, možnosti, postupy a principy krizové intervence. Metody přímé práce s klientem v krizových situacích. Poskytování podpory a stabilizace klienta. Etika krizové

intervence. Odlišnosti a společné rysy krizové intervence a telefonní krizové intervence. Práce na modelových situacích.

Povinně volitelné předměty:

Etická výchova: Předmět poskytuje studentům přehled didaktických principů a výchovných stylů vhodných k realizaci etické výchovy. V návaznosti na předmět Etická výchova bude věnována pozornost aplikaci etické výchovy do školních vzdělávacích programů v různých formách (výuka v rámci předmětů, začlenění do školního kurikula, projektování atd.).

Penologie: Předmět představuje penologii jako vědu o trestech a trestání. Seznamuje studenty s historií trestání zejména na našem území. Charakterizuje Vězeňskou službu České republiky, výkon trestu odnětí svobody, výkon vazby a výkon zabezpečující detence. Přibližuje programy zacházení, vybrané negativní jevy ve vězení, zabývá se psychickým stavem a mírou adaptace člověka na uvěznění. Důraz je kladen na orientaci v platné legislativě včetně trestně právní problematiky související s předmětem.

Postpenitenciární péče: Předmět navazuje na poznatky z předmětu Penologie. Postpenitenciární péče je součástí procesu resocializace osob odsouzených pro trestnou činnost, nastupující v období po jejich propuštění z nápravných zařízení.

Preventivní výchovné programy: Předmět se zabývá především problematikou primární prevence rizikového chování dětí a mládeže ve školských i mimoškolských zařízeních, napomáhá všem pracovníkům v této oblasti orientovat se v programech primární prevence rizikového chování (zneužívání návykových látek a látek se zvýšeným rizikem užívání, rasismus, xenofobie, násilí, šikana, kyberšikana, záškoláctví, kriminalita dětí a mládeže, syndrom týraných a zneužívaných dětí, sekty, atd.). Nedílnou součástí předmětu je i praktická část výuky zaměřená na samostatné vypracování primárně preventivního programu pro určitý typ zařízení. Cílem předmětu je seznámit posluchače s různými typy preventivních programů, specifické a nspecifické primární prevence rizikového chování dětí a mládeže, dále pak naučit posluchače jednotlivé programy prevence koordinovat, samostatně vypracovávat, ale také zjišťovat jejich efektivitu na základě jednotných kritérií. Obsah předmětu navazuje zejména na předměty Sociální patologie, Zážitková pedagogika, Etopedie, Pedagogika volného času, Teorie výchovy, Výchovné poradenství.

Důraz je kladen jednak na problematiku prevence a jednak na praktické osvojování si preventivních metod a postupů, které jsou uplatnitelné v pedagogické praxi. Předmět se zaměřuje i na vybraná témata osobnostně sociální výchovy, která podporují rozvoj žádaných kompetencí u studentů a zároveň poskytují náměty pro realizaci preventivních aktivit v praxi.

Seminář k rizikovému chování dětí a mládeže: Předmět je obsahově zaměřený na aktuální projevy rizikového chování dětí a mládeže. Zabývá se nejen deskripcí rizikových jevů, ale pozornost je věnována i jejich příčinám, možnostem prevence a nápravy. Těžiště probíraných oblastí vychází z typických sociálně patologických jevů dětí a mládeže, nicméně nejsou opomenuty ani novodobé rizikové aktivity provozované dětmi a mládeží.

Sociálně výchovná práce s minoritami: Předmět je strukturován do tří částí. První část přináší základní seznámení s pojmy, jejichž pochopení bude nezbytné pro další práci v seminářích. Studenti se v průběhu první části seznámí s kulturními dimenzemi, jak je popsal G. Hofstede i jiní autoři. Téma rámcově seznamuje se specifiky socializace a výchovy. Cílem první části předmětu je poskytnutí prostoru k osvojení základní odborné terminologie i pochopení procesů, které napomáhají formovat osobnost člena minority. Druhá část předmětu otevírá některá z aktuálních témat dnešního života. Tato část předmětu propojuje současný stav poznání s praktickými úkoly, před kterými stojí společnost. Třetí část předmětu je orientována prakticky. V jednotlivých přednáškách budou studenti seznámeni se základními specifiky vybraných menšin, které žijí v ČR. Cílem třetí části předmětu je aplikace získaných poznatků na vybrané minoritní skupiny s ohledem na aktuální dění. Seminární práce bude orientována na hledání možných přístupů k řešení aktuálních otázek s využitím poznatků o životě a odlišnostech menšin v ČR.

Výchova ke zdravému životnímu stylu: Na základě seznámení s charakteristikami vybraných civilizačních onemocnění, jejich příčin i možností prevence bude obsah předmětu zaměřen na jednotlivé součásti zdravého životního stylu. Zdůrazněné determinanty zdraví jsou zaměřeny na vztah zdraví a zdravého životního stylu. Nedílnou součástí je i seznámení s obsahem dokumentů v oblasti zdraví „Zdraví pro všechny v 21. století“ a „Národní program zdraví“ a s projekty v oblasti podpory zdraví.

4. Vlastní empirické šetření mapující vědomosti studentů sociálně pedagogicky zaměřených oborů

4.1 Koncepce a metodika empirického šetření

Pro toto empirické šetření byl zvolen kvantitativní výzkum formou testu. Anonymní formou byl test rozdán studentům druhého a třetího ročníku oborů Sociální patologie a prevence a oboru Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii v prezenční i kombinované formě.

Výzkumný vzorek čítá celkem 93 studentů z oboru Sociální patologie a prevence v prezenční i kombinované formě studia a z oboru Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii v prezenční i kombinované formě studia na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové.

Výzkumný problém a cíl

Výzkumným problémem je zjistit povědomí o problematice rizikového chování u studentů sociálně pedagogických oborů na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové.

Výzkumný problém: Jaké jsou vědomosti o problematice rizikového chování u studentů sociálně pedagogických oborů na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové.

Cílem empirického šetření je zmapovat u vzorku studentů oborů Sociální patologie a prevence a Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii ve formě prezenční i kombinované, Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové znalosti související s problematikou rizikového chování.

Stanovení a zdůvodnění hypotéz

H1: Nadpoloviční většina zkoumaných respondentů je ve vyhodnocení testu oceněna známkou 1, 2 nebo 3.

Tuto hypotézu si dovoluujeme formulovat na základě zkoumání autora Bělíka (2012), který měl ke zkoumaným studentům učitelů z praxe také jako kontrolní skupinu studenty sociálně pedagogických oborů, tj. studenty, kteří jsou svým profilem podobní (mnozí i stejní), jako zkoumaní respondenti. Zvolená klasifikace byla vybrána na základě metodiky tvorby klasifikace testů dle Chrásky (1999).

H2: Vyšší chybovost v hodnocení testu vykazují respondenti v položkách zaměřených na typové situace a řešení problémů než na položky zabývající se vědomostmi a porozuměním těchto vědomostí.

Hypotéza je formálně postavena na požadavku na dělení položek v testu dle Chrásky (1999). To očekává, že se v testu vyskytnou otázky zaměřené na znalost a porozumění problematice, typové situace a řešení problémů. Dle konzultací s vedoucím práce jsme se snažili, aby položky byly v testu zastoupeny rovnoměrně. Navíc vycházíme z předpokladu, že studenti, kteří se problematikou zabývají, mají vyšší míru vědomostí než praktických zkušeností.

Použitá metoda zkoumání a způsoby jejího vyhodnocení

Základním postupem při výzkumném šetření byl sběr dat prostřednictvím zadání a zpracování testu. Test se skládá z 36 otázek s možností výběru správné odpovědi, zaměřuje se především na vědomosti pedagogů v oblasti rizikového chování a jeho prevence.

Test byl obsahově sestaven na základě informací, které jsme získali studiem dokumentu Strategie MŠMT v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. V testu se objevily dva typy otázek. První typ otázek byl zaměřen na paměť

a porozumění, druhý na typové situace a řešení problémů. Rozdělení jednotlivých otázek podle typologie představuje tabulka č. 1.

Tab. č. 1 - Typologie otázek

typ otázky	číslo otázky
Paměť a porozumění	1, 2, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24
Typové situace a řešení problémů	4, 5, 7, 13, 14, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36

Pozn. Znění jednotlivých otázek je uvedeno v následující tabulce č. 2

4.2 Prezentace výsledků zkoumání a jejich interpretace

V následující části představíme výsledky šetření mapující vědomosti studentů sociálně pedagogicky zaměřených oborů. Tabulka č. 2 ukazuje počet správných a počet chybných odpovědí na jednotlivé otázky. Barevně označené položky patří do skupiny Typové situace a řešení problémů.

Tab. č. 2 - Počet správných a chybných odpovědí

zadání	počet správných odpovědí	počet chybných odpovědí
Otázka č. 1: Vyberte z nabídky správnou definici sociální patologie:	93	0
Otázka č. 2: O čem hovoří etiketizační teorie?	91	2
Otázka č. 3: Co je podstatou syndromu rizikového chování (SRCH)?	71	22
Otázka č. 4: Představte si organizace, ve kterých je možné vykonávat sociální terapii. Z uvedené nabídky vyberte organizaci, která není primárně zřízená pro realizaci sociální terapie:	51	42
Otázka č. 5: Vyberte na základě svých znalostí situaci, která nejlépe charakterizuje pojem ABÚZUS:	75	18
Otázka č. 6: Vyberte správnou typologii závislosti na tabáku:	44	49
Otázka č. 7: Jakým způsobem byste řešili následující situaci: Váš kolega učitel je silným kuřákem a dětem vypráví, že jeho tělo už je ontogeneticky vyvinuté, tudíž mu účinky kouření nemohou v žádném případě uškodit.	88	5
Otázka č. 8: Vyberte na základě svých znalostí druhý přístup k alkoholu:	85	8
Otázka č. 9: Ve kterém ontogenetickém období může vzniknout tzv. FAS (fetální alkoholový syndrom):	81	12
Otázka č. 10: Vyberte, které látky jsou obsaženy v cigaretě. Vždy se jedná o všechny látky v nabízené variantě:	18	75
Otázka č. 11: Který z uvedených výroků nepatří mezi specifické rysy sekt?	69	24
Otázka č. 12: Definujte na základě svých znalostí s čím je v literatuře spojován pojem demonstrativní sebevražda:	67	26
Otázka č. 13: Jakou cestou je možné pracovat s anorexií a bulimií:	91	2
Otázka č. 14: Představte si, že mezi dětmi, na které působíte, se vyskytne třináctiletá dívka, která je zasažena anorexií. Vyberte nejpravděpodobnější	73	20

variantu, jak ona může vnímat, kdo má v jejích očích největší vliv na případnou pomoc a pochopení:		
<i>Otázka č. 15:</i> Která z charakteristik vztahující se k problematice sebepoškozování není pravdivá:	73	20
<i>Otázka č. 16:</i> Vyberte, která z charakteristik nejlépe odpovídá problematice šikany:	89	4
<i>Otázka č. 17:</i> Vyberte, která z dvojic je nejvíce podobná vztahu škádlení – šikana:	53	40
<i>Otázka č. 18:</i> Vyberte z nabídky pozitivní sociální deviace:	92	1
<i>Otázka č. 19:</i> Jak byste souhrnně označili školní podvádění a lhaní:	80	13
<i>Otázka č. 20:</i> Jak byste definovali pilíře, na kterých stojí školy, které jsou zapojeny do projektu „Zdravá škola“:	63	30
<i>Otázka č. 21:</i> Kdo má na škole v českém prostředí na starosti práci se žáky s rizikovým chováním:	82	11
<i>Otázka č. 22:</i> Jakou oblastí se zabývá sekundární prevence:	70	23
<i>Otázka č. 23:</i> Odpovězte, zda lze na školách realizovat terciární prevenci drog:	85	8
<i>Otázka č. 24:</i> Vyberte, co je obsahem terciární prevence:	85	8
<i>Otázka č. 25:</i> Ve školní třídě se vyskytuje dítě, které prožívá tzv. craving. Kterou z organizací byste mu z uvedené nabídky v roli poradce doporučili pro řešení jeho problému:	52	41
<i>Otázka č. 26:</i> Vyberte z nabídky, která z charakteristik je typická pro záškoláctví u sociálně znevýhodněných dětí:	81	12
<i>Otázka č. 27:</i> Vyberte z nabídky, která z charakteristik nejlépe vystihuje kořeny pojmu pravicový extremismus (PE):	88	5
<i>Otázka č. 28:</i> Vyberte z uvedené nabídky, která položka odpovídá nejvíce pojmu systémové týrání:	12	81
<i>Otázka č. 29:</i> Představte si, že se ve své praxi setkáte se žákem, který je závislý na hře (gambler). Kterými stádii své hráčské kariéry prochází. Vyberte správnou typologii:	81	12
<i>Otázka č. 30:</i> Aplikujte své znalosti na situaci. Ve třídě se setkáte se žákem, který vykazuje tyto příznaky - narušené myšlení, porucha prostorového vnímání, zarudlé oči, třes rukou, suicidální tendence, vztahovačnost. I přes fakt, že je obtížné všechny tyto charakteristiky rozpoznat, pokuste se o správnou diagnózu a vyberte, která z položek odpovídá výše popsaným charakteristikám:	84	9
<i>Otázka č. 31:</i> Jakým způsobem by měla mít škola zajištěno, aby děti neměly v žádném případě přístup k nevhodnému obsahu na internetu:	91	2
<i>Otázka č. 32:</i> Pokud jako pedagog zjistím, že děti, které jsou mi svěřené, jsou někým obtěžovány (např. stalker na sociální síti) a ten se s nimi chce sejit za účelem pohlavního zneužití, tak mou povinností je kvalifikovaně jednat. Kterou z níže předložených variant bych měl použít jako poslední:	35	58
<i>Otázka č. 33:</i> Ve školní třídě se vyskytne skupinka chlapců, kteří jsou ve škole bezproblémoví. Ve svém volném čase ale vykonávají pohybové aktivity ohrožující zdraví a život (např. parkour, lezení na sloupy vysokého napětí, jízda na bruslích za autobusem, lezení bez jištění apod.). Zhodnoťte, zda jako pedagog byste měl/a s chlapci jejich aktivitu ohrožující zdraví a život řešit, když se jedná o aktivitu provozovanou v jejich volném čase.	75	18
<i>Otázka č. 34:</i> Pokud jako pedagog zaznamenám u dětí nadměrné pití energetických nápojů, kávy a čaje, měl/a bych je upozornit především na:	71	22
<i>Otázka č. 35:</i> Zhodnoťte, který z jevů může být následkem zvýšeného používání internetu, počítačových her, tabletů, mobilních telefonů apod.:	74	19
<i>Otázka č. 36:</i> Pokuste se vystihnout, které aktivity budou typické pro někoho, komu budeme říkat „stalker“:	91	2
Celkem:	2604	744

Následující tabulka č. 3 představuje klasifikaci testů podle procenta správně vyřešených úloh. Pro naše potřeby jsme si zvolili klasifikaci běžnou, která je z uvedených možností nejmírnější. (Chráska, 1999, s. 77)

Tab. 3 - Klasifikace testů podle procenta správně vyřešených úloh

známka	1	2	3	4	5
Klasifikace běžná	91 – 100	81 – 90	71 – 80	61 – 70	0 – 60
Klasifikace přísná	96 – 100	88 – 95	82 – 87	70 – 81	0 – 69
Klasifikace velmi přísná	95 – 100	90 – 94	85 – 89	80 – 84	0 – 79

V tabulce č. 4 jsou uvedeny výsledky klasifikace testů u celého souboru respondentů.

Tab. č. 4 - Výsledky testu jednotlivých respondentů dle běžné klasifikace

známka	počet bodů	četnost	%
1	33 – 36	2	2,15
2	32 – 29	44	47,32
3	28 – 26	30	32,25
4	25 – 22	14	15,05
5	21 – 0	3	3,23

Z výsledků je zřejmé, že pouze 2 respondenti (tj. 2,15%) by obdrželi z testu známku 1, což odpovídá počtu bodů 33 – 36. Známkou 2, což odpovídá počtu bodů 32 – 29, by bylo ohodnoceno 44 respondentů (tj. 47,32%). 30 respondentů (tj. 32,25%) by bylo klasifikováno známkou 3, což odpovídá počtu 28 – 26 bodů. Známkou 4 by bylo ohodnoceno 14 respondentů (tj. 15,05%), tento výsledek odpovídá počtu 25 – 22 bodů. Pouze 3 respondenti (tj. 3,23%) získali méně než 21 bodů, což odpovídá klasifikaci známkou 5.

Otázky v testu byly rozděleny dle typu do dvou skupin: Paměť a porozumění, Typové situace a řešení problémů. Počet chybných odpovědí podle typologie otázek představuje následující tabulka č. 5.

Tab. č. 5 - Počet chybných odpovědí podle typu otázky

Typologie otázek	Počet chybných odpovědí (tj. %)	Počet správných odpovědí (tj. %)	Počet odpovědí celkem
Paměť a porozumění	368 (21,98%)	1306 (78,02%)	1674 (100%)
Typové situace a řešení problémů	376 (22,46%)	1298 (77,54%)	1674 (100%)

Z výsledků je patrné, že počet chybných odpovědí v typologii otázek Paměť a porozumění je 368, což je 21,98% z celkového počtu odpovědí v dané kategorii. V kategorii Typové situace a řešení problémů je počet chybných odpovědí 376, což odpovídá 22,46% z celkového počtu odpovědí v této kategorii.

Respondenti více chybovali v kategorii Typové situace a řešení problémů.

Porovnání výsledků zkoumání se stanovenými hypotézami

Na začátku výzkumného šetření jsme stanovili dvě hypotézy. Na základě vyhodnocení testů jsem získala informace, které mi umožnily potvrdit či vyvrátit hypotézy stanovené ve výzkumné části bakalářské práce, a to v návaznosti na stanovený výzkumný problém.

H1: Nadpoloviční většina zkoumaných respondentů je ve vyhodnocení testu oceněna známkou 1, 2 nebo 3.

Na základě výsledků bylo zjištěno, že 76 respondentů (tj. 81,72%) by obdrželo z testu známku 1, 2 nebo 3. Pouze 17 respondentů (tj. 18,27%) by bylo ohodnoceno známkou 4 nebo 5. *Tato hypotéza se potvrdila.*

H2: Vyšší chybovost v hodnocení testu vykazují respondenti v položkách zaměřených na typové situace a řešení problémů než na položky zabývající se vědomostmi a porozuměním těchto vědomostí.

Z výsledků testu vyplývá, že počet chybných odpovědí v typových otázkách zaměřených na paměť a porozumění je 368, v typových otázkách zaměřených na typové

situace a řešení problémů je počet chybných odpovědí 376. Respondenti více chybovali v otázkách zaměřených na typové situace a řešení problémů. *Tato hypotéza se potvrdila.*

4.3 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Výzkumné šetření se zaměřilo na zmapování vědomostí souvisejících s problematikou rizikového chování u studentů sociálně pedagogicky zaměřených oborů na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové. Sběr dat byl realizován prostřednictvím anonymního testu, který obsahoval 36 otázek s možností výběru správné odpovědi. Otázky v testu byly dále rozděleny dle typu do dvou kategorií (Paměť a porozumění a Typové situace a řešení problémů), každá kategorie obsahovala 18 otázek. Test byl rozdán 93 studentům z oborů Sociální patologie a prevence a Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii v prezenční i kombinované formě studia.

Na počátku výzkumného šetření byly stanoveny dvě hypotézy - H1: Nadpoloviční většina zkoumaných respondentů je ve vyhodnocení testu oceněna známkou 1, 2 nebo 3 a H2: Vyšší chybovost v hodnocení testu vykazují respondenti v položkách zaměřených na typové situace a řešení problémů než na položky zabývající se vědomostmi a porozuměním těchto vědomostí. Obě tyto hypotézy se potvrdily.

K vyhodnocení testů jednotlivých respondentů bylo použito běžné klasifikace. Ze získaných výsledků vyplývá, že pouze 2 respondenti by z testu obdrželi známku 1. Známku 2 by bylo ohodnoceno 44 respondentů, 30 respondentů by bylo hodnoceno známkou 3. Známku 4 by bylo klasifikováno 14 respondentů. Pouze 3 respondenti by byli ohodnoceni známkou 5.

Z výsledků dále vyplývá, že z celkového počtu 3 348 odpovědí respondenti uvedli 2 604 správných odpovědí (tj. 77,78%) a 744 chybných odpovědí (tj. 22,22%). Více studenti chybovali v kategorii Typové situace a řešení problémů, což potvrzuje předpoklad, že oslovení studenti, kteří se problematikou zabývají, mají vyšší míru vědomostí než praktických zkušeností.

Cílem výzkumného šetření bylo zmapovat vědomosti související s problematikou rizikového chování u studentů oborů Sociální patologie a prevence a Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové.

Závěr

Prevenici rizikového chování je třeba věnovat mnoho času a úsilí. Je třeba si uvědomit, že pokud budeme realizovat efektivní preventivní aktivity, tak se nejen nám, ale především celé společnosti toto úsilí jistě vrátí. Nejde jen o to, aby byly vydávány metodické pokyny nebo vyhlášky či brožury, ale mnohem důležitější je, aby v praxi existovali kvalifikovaní lidé, kteří budou tyto aktivity dlouhodobě a systematicky uvádět do praxe. Problematika prevence by však v žádném případě neměla ležet pouze na bedrech školských zařízení či jiných výchovných organizací. Prvotní základ do života by měl každý jedinec získat již v dětství ve své rodině. Aby bylo preventivní působení efektivní, nemělo by být realizováno pouze v nějakém krátkém časovém úseku, ale mělo by se stát nedílnou součástí každodenního života každého z nás.

Bakalářská práce mapuje problematiku rizikového chování v pregraduální přípravě studentů sociálně pedagogických oborů na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové. Jak vyplývá z profilu absolventa, právě studenti těchto oborů budou jednou pravděpodobně působit např. na pozicích metodika prevence na školách, pracovníka probační a mediační služby, kurátora pro mládež a dospělé, pracovníka v náhradní rodinné péči, pedagoga volného času a v dalších pomáhajících profesích. Proto je důležité, aby již během studia tito studenti získali dostatečné znalosti a osvojili si potřebné kompetence pro kvalifikovanou působnost v oblasti prevence a terapie sociálně patologických jevů.

V empirické části práce bylo formou anonymního testu provedeno u studentů vybraných studijních oborů šetření, zaměřující se na zjištění míry znalostí v oblasti problematiky rizikového chování. Předložený test obsahoval 36 otázek s možností výběru správné odpovědi a byl rozdán 93 respondentům. Otázky byly dále rozděleny dle typu do dvou kategorií. Jak ukazují výsledky, 2 respondenti by v testu obdrželi známku 1, což znamená, že chybnou odpověď uvedli maximálně u 3 otázek, 44 respondentů by v testu obdrželo známku 2, to odpovídá maximálnímu počtu 7 chybných odpovědí, 30 respondentů by v testu bylo ohodnoceno známkou 3, s maximálním počtem 10 chybných odpovědí. Z tohoto výsledku vyplývá, že 81,72% respondentů dosáhlo dobrého výsledku,

a lze tedy usoudit, že vědomosti studentů vybraných sociálně pedagogických oborů jsou na dobré úrovni.

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat vědomosti studentů sociálně pedagogických oborů, konkrétně oborů Sociální patologie a prevence a Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové v oblasti prevence rizikového chování včetně popsání předmětů, které se vztahují k jejich vzdělávání v této oblasti. Tohoto vytyčeného cíle bylo dosaženo.

Na závěr však nelze opomenout, že pouze dobré teoretické znalosti k efektivnímu preventivnímu působení nestačí a musí být na druhé straně vyváženy praktickými zkušenostmi, které každý z nás získává průběžně, po celý svůj život.

Použitá literatura a další zdroje

BĚLÍK, Václav. *Rizikové chování a jeho prevence v terciárním vzdělávání pedagogů*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. 124 s. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-237-9.

ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 377 s. ISBN 80-7239-060-0.

ČECH, Tomáš. Prevence. In: MIOVSKÝ, Michal a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. 1. vyd. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze, ve vydavatelství TOGGA, 2012, s. 107-115. ISBN 978-80-87258-89-7.

DULOVICS, Mário. *Špecifika pôsobenia sociálnych pedagógov v školskom prostredí*. Banská Bystrica: Belianum, 2014. 138 s. ISBN 978-80-557-0718-1.

ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002. 387 s. ISBN 80-7203-380-8.

FOLTOVÁ, Lucie, 2012. Souvislost psychických potíží a rizikového chování adolescentů. *Česká a slovenská psychiatrie* [online]. roč. 108, č. 2, ©2014 [cit. 2014-03-03]. ISSN 1212-0383. Dostupné z: <http://www.cspychiatr.cz/detail.php?stat=791>

HAMANOVÁ, Jana a Pavel KABÍČEK. Syndrom rizikového chování v dospívání. *Zdravotnické noviny, příl. Lékařské listy*, 2001, roč. L, č. 4, s. 38-40. ISSN 1214-7664.

CHOMYNOVÁ, Pavla et al. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD): výsledky průzkumu v České republice v roce 2011*. 1. vyd. Praha: Úřad vlády České republiky, ©2014. 214 s. Výzkumná zpráva; no. 7. ISBN 978-80-7440-101-5.

KABÍČEK, Pavel. Nová morbidita mládeže. *Sanquis: Zdravý život je umění* [online]. 2006, č. 48, [cit. 2015-02-03]. ISSN 1212-6535. Dostupné z: <http://www.sanquis.cz/index1.php?linkID=art184>

KALMAN, Michal et al. *Národní zpráva o zdraví a životním stylu dětí a školáků: na základě mezinárodního výzkumu uskutečněného v roce 2010 v rámci mezinárodního*

projektu "Health behaviour in school-aged children: WHO collaborative cross-national study (HBSC)". 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 112 s. ISBN 978-80-244-2983-0.

KIKALOVÁ, Kateřina a Miroslav KOPECKÝ. *Úvod do studia prevence závislosti dětí a dospívajících*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, 45 s. ISBN 978-80-244-3928-0.

KRAUS, Blahoslav a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 157 s. Recenzované monografie; 44. ISBN 978-80-7435-411-3.

LABÁTH, Vladimír, 2001. *Riziková mládež: možnosti potenciálních změn*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 157 s. ISBN 80-85850-66-4.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 2., upr. vyd. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.

MACHOVÁ, Jitka a Dagmar KUBÁTOVÁ. *Výchova ke zdraví pro učitele*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. 250 s. ISBN 80-704-4768-0.

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Praha: Min. školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2012. [online]. [citováno 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicke-doporuceni-k-primarni-prevenci-rizikoveho-chovani>

MIOVSKÝ, Michal et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie]*. Vyd. 1. Praha: Sdružení SCAN, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018. Praha: Min. školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2013. [online]. [citováno 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/krajsky-urad/skolstvi/prevence-soc->

patologických-jevu/narodni-strategie-primarni-prevence-rizikoveho-chovani-deti-a-mladeze-na-obdobi-2013---2018-62422/

ONDREJKOVIČ, Peter. *Sociálna patológia*. 3. dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Veda, 2009. 577 s. ISBN 978-80-224-1074-8.

PELCÁK, Stanislav. *Osobnostní nezdolnost a zdraví*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 207 s. ISBN 978-80-7435-342-0.

Programy a obory. *Univerzita Hradec Králové* [online]. 2015 [cit. 2015-07-01]. Dostupné z: <https://stag.uhk.cz/portal/studium/prohlizeni.html?>

Rámcové vzdělávací programy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2015 [cit. 2015-06-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009 – 2012. Praha: Min. školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2009. [online]. [citováno 2015-05-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/strategie-prevence-socialne-patologickyh-jevu-u-deti-a>

SOBOTKOVÁ, Veronika a kol. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 147 s. Psyché (Grada). ISBN 978– 802– 4740– 423.

Studijní obory. *Univerzita Hradec Králové* [online]. 2015 [cit. 2015-07-01]. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/cs-CZ/PDF/Studium/Studijni-obory.aspx>

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních ve změně 116/2011 Sb. [online]. [cit. 2015-06-11]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=59741&fulltext=&nr=72~2F2005&part=&name=&rpp=15#local-content>